

Život bez štátnej príslušnosti

„Veľa krát som bol na cudzineckej polícii, ani to neviem spočítať. Predvedený na policajnú stanicu som bol možno 25 krát, zaistený som bol 6 či 7 krát. Ak by som mal kópiu všetkých dokumentov, ktoré o mne polícia má, trávili by sme ich čítaním aj týždeň.“ (Klient pôvodom z Kosova s udeleným tolerovaným pobytom, na Slovensku žije viac ako 20 rokov)

Časté kontroly a výsluchy, opakované a predlžované zaistenie, pravidelné návštevy na cudzineckej polícii spojené s dlhými hodinami čakania od piatej ráno za účelom podania žiadosti o predĺženie tolerovaného pobytu, strach z vyhostenia a opätovnej „rekreácie“ v útvare policajného zaistenia, to je každodenná realita viacerých klientov, ktorí vyhľadajú našu pomoc a právnu radu. Keď sú prepustení z útvaru policajného zaistenia, kde niektorí strávili aj jeden a pol roka, a je im udelený tolerovaný pobyt chvíľku sa tešia, pretože majú, často po mnohých rokoch, oprávnený pobyt. Veľmi rýchlo však z tejto radosti vytriezvejú, keď si uvedomia, že tolerovaný pobyt udelený z dôvodu, že ich vycestovanie nie je možné a zaistenie nie je účelné, im nedáva možnosť žiť normálny život. Predovšetkým, nemajú právo legálne pracovať, a teda buď sa živia odpadkami a žijú na ulici, alebo vykonávajú podradné práce „na čierno“, kde často dochádza k ich vykorisťovaniu. Navyše štát touto nelogickou a nehumánnou právnou úpravou prichádza o financie vo forme daní a podporuje nelegálne zamestnávanie. Pokiaľ ide o dávky zo systému sociálnej starostlivosti, osoby s tolerovaným pobytom majú nárok len na dávku v hmotnej núdzi, t.j. cca 60 eur mesačne, čo nestačí ani na ubytovanie v trošku lepšej ubytovni pre bezdomovcov. Ak teda nechcú porušovať zákon, a ani pracovať v nedôstojných podmienkach, majú problém prežiť.

„Chcem len pracovať. Prečo mi nedajú taký pobyt, aby som mohol pracovať? Nútia ma pracovať nelegálne. Som unavený. Musím vykonávať náročnú manuálnu prácu na stavbách. Často mi nezaplatia a ja sa ani nemôžem sťažovať. Moje telo trpí a ja už nevládzem. Toto nie je život.“ (Klient pôvodom z Ukrajiny s udeleným tolerovaným pobytom, žije na Slovensku viac ako 15 rokov, družka a maloletý syn sú občanmi SR)

Keď človek nemá potrebné doklady ani prácu, vedie to k ďalším závažným dôsledkom. Nemá čo jesť, nemá kde bývať, nemá zdravotné poistenie, nemôže študovať, nemôže uzavrieť manželstvo, nevie sa postarať o deti... dopad na súkromný a rodinný život, na česť a dôstojnosť človeka je katastrofálny.

„Vzali mi deti, pretože som nebola schopná sa o ne starať. Ale ako som sa o ne mala starať, keď som nemala právo pracovať? Keď nemôžem pracovať, ako mám platiť ubytovanie pre seba a svoje deti? Ako mám zarábať, ak sa nechcem predávať? Keď súd rozhodol, že mi vezme deti, bola som práve v zaistení, pretože polícia ma chcela zo Slovenska vyhostiť. Nebola som ani prítomná na pojednávaní. O rozhodnutí súdu som sa dozvedela až po prepustení zo zaistenia. Chcem svoje deti späť.“

Anastazia sa narodila v bývalej Ukrajinskej sovietskej socialistickej republike (USSR) a následne žila v Moldavskej sovietskej socialistickej republike (MSSR), odkiaľ ušla na Slovensko po vytvorení samostatného moldavského štátu v roku 1991. V Podnestersku, separatistickom regióne Moldavska, kde žila, vypukla občianska vojna, vychádzať do ulíc bolo nebezpečné a prišla o prácu. Spolu s ďalšími desiatimi dievčatami sa rozhodla „cez agentúru“ si vybaviť cestu na Slovensko, kde mala prisľúbenú prácu šičky. Prísľub sa nenaplnil, išlo o obchod s peknými mladými dievčatami a tak sa začalo jej 20 rokov utrpenia na Slovensku. Život na ulici, odobratie detí, zdravotné problémy bez lekárskeho ošetrovania, beznádej, strata hrdosti, len tma na konci tunela. Opakované pokusy o vyhostenie zlyhali, ani Moldavsko ani Ukrajina ju neuznali ako svoju občianku. Pokus o získanie azylu z humanitných dôvodov. Slepá dôvera, že inštitúcia rozhodujúca o osudoch utečencov by snáď v sebe mohla mať štipku humanity. Ale bol to naivný omyl, ľudskosť v azylovom konaní zrejme nemá svoje dôležité miesto.

Nový zákon o pobyte cudzincov (č. 404/2011 Z. z.) účinný od 1.1.2012 priniesol sotva badateľné svetielko nádeje do tmavého tunela. Podľa § 46 ods. 2 písm. b) nového zákona dostalo ministerstvo možnosť udeliť trvalý pobyt na neobmedzený čas osobe bez štátnej príslušnosti aj bez splnenia podmienok stanovených v zákone. Zároveň však § 46 ods. 3 zakotvil povinnosť preukázať, že žiadateľ o tento druh pobytu nemá štátnu príslušnosť a) štátu, v ktorom sa narodil, b) štátu, v ktorom mal svoje predchádzajúce bydlisko alebo pobyt, a c) štátu, ktorého štátne občianstvo majú jeho rodičia a ostatní rodinní príslušníci. Bremeno dôkazu leží výlučne na žiadateľovi, ktorý musí preukázať, že je skutočne osobou bez štátnej príslušnosti. V prípade Anastazie sa to nakoniec podarilo. Cudzinecká polícia ju uznala za osobu bez štátnej príslušnosti a udelila jej trvalý pobyt. Tým dostala šancu začať žiť plnohodnotný život. Ale nie je už neskoro? Z dvadsaťročného dievčaťa plného snov a ideálov, ktoré prišlo do Európy hľadajúc bezpečný a pokojný život sa stala zničená štyridsiatnička, ktorej sa dlhé roky utrpenia vpísali nielen do tváre, ale aj do duše. Cesta z dna bude ťažká, ale držíme jej palce.

Klientov, ktorí žijú na Slovensku desiatky rokov bez dokladov a bez možnosti vycestovať máme viacero. Ich osudy sú podobne bolestné ako je osud Anastazie. Nemôžu sa vrátiť domov, ale ani Slovensko ich nechce. Napriek tomu, že mnohí z nich sa plne začlenili do spoločnosti, ovládajú slovenčinu už lepšie ako ich rodný jazyk, majú tu partnerov/partnerky, niektorí majú deti, ktoré sú slovenskými občanmi. Keď už cudzinecká polícia nevie čo s nimi a nedokáže ich vyhostiť, tak ich na našom území začne „tolerovať“. Tolerovať znamená, že ich prítomnosť na našom území je štátom „akceptovaná“ (veď čo už s nimi keď ich žiadna iná krajina nechce prijať), ale ich aktivity akceptované nie sú. Najlepšie by bolo keby sa stali neviditeľnými. A ak im zákonom sťažíme život najviac ako sa dá, možno to psychicky (alebo fyzicky – ulica, hlad, zima) nezvládnú a ak nezomrú, tak odtiaľto odídu hľadať svoj kúsok „domoviny“ niekam inam. Veď aj cudzinecký pas, ktorý im Slovenská republika vydáva slúži len na vycestovanie zo SR, ale nie na návrat. Je to jednosmerný lístok za hranice tejto slušnej humánnej krajiny rešpektujúcej zákony a ľudskú dôstojnosť (*poznámka: „zákon“ nerovná sa ľudské práva a pojem „ľudská dôstojnosť“ nezahŕňa dôstojnosť osôb bez dokladov*).

Mnohí z týchto ľudí sú, rovnako ako Anastazia, osobami bez štátnej príslušnosti. Niektorí o tom vedia, iní nie; veď často ani nerozumejú čo znamená „mať štátnu príslušnosť“. Skutočnosť, že nemajú štátne občianstvo žiadnej krajiny často zistia až po opakovaných zaisteniach a neúspešných pokusoch cudzineckej polície o ich vyhostenie.

*„Ja neviem aké je moje občianstvo. Keď sa ma na polícii spýtali na moju štátnu príslušnosť, povedala som „moldavská“, pretože som prišla z Moldavska. Myslela som si, že občianstvo znamená „odkiaľ pochádzam“. Ale ja som sa narodila na Ukrajine. Tak možno mám ukrajinské občianstvo? Neviem. Čo presne znamená „štátna príslušnosť“?
(Anastazia)*

Slovenská republika je signatárom Dohovoru o právnom postavení osôb bez štátneho občianstva z roku 1954, v ktorom sa zaručila garantovať osobám bez štátneho občianstva určitý minimálny štandard práv (ide o práva týkajúce sa ich osobného postavenia, pobytu, dokladov, vzdelania, a pod.). Osoby bez štátnej príslušnosti nachádzajúce sa v postavení cudzincov s udeleným tolerovaným pobytom alebo dokonca v postavení osôb bez pobytu čeliacich vyhosteniu do „domovskej“ krajiny, ktorá v skutočnosti neexistuje, nemajú vytvorené podmienky a ani možnosť využívať práva, ktoré im Dohovor garantuje. Slovenská republika tak vo vzťahu k týmto osobám porušuje svoje záväzky. Prijatie nového zákona o pobyte cudzincov obsahujúceho ustanovenie,

ktoré umožňuje osobám bez štátnej príslušnosti požiadať o udelenie trvalého pobytu na neobmedzený čas, je prvým krôčikom v smere zvýšenia ochrany týchto osôb.

Napriek tomuto pozitívnemu a vítanému kroku, ktorý umožňuje získanie trvalého pobytu aspoň tým z nich, ktorí vedia svoj stav bez štátnej príslušnosti preukázať, ďalšie legislatívne zmeny sú nevyhnutné. Mnohé osoby bez občianstva nemajú možnosť predložiť písomné dôkazy o tom, že ich žiaden zo (zákonom stanovených) štátov nepovažuje za svojich občanov. V Lige za ľudské práva sme presvedčení, že k zvýšenej ochrane osôb bez štátnej príslušnosti by prispelo zavedenie konania na identifikáciu osôb bez štátnej príslušnosti. Takéto konanie existuje vo viacerých európskych krajinách, ako napr. v Španielsku, Francúzsku, Taliansku, Spojenom kráľovstve či v susednom Maďarsku. Konanie umožňuje štátom identifikovať osoby bez štátnej príslušnosti nachádzajúce sa na ich území, aby im tak následne boli schopné garantovať náležité právne postavenie a práva vyplývajúce z Dohovoru. Slovenská republika by sa mohla inšpirovať už existujúcou právnou úpravou takéhoto konania v iných štátoch a zavedením konania do našej právnej úpravy sa tak posunúť o krok ďalej v ochrane práv osôb bez občianstva.

Štatistiky (aj keď veľmi nedokonalé a nekonzistentné), ako aj naše skúsenosti ukazujú, že počet osôb bez štátnej príslušnosti na Slovensku je pomerne malý (išlo by zrejme o niekoľko desiatok osôb ročne) v porovnaní s inými kategóriami cudzincov. Avšak prekážky, ktorým títo ľudia čelia a krutý dopad, ktorý má neisté právne postavenie na ich život, by nemali byť ignorované, iba preto, že nejde o závratné počty osôb.

Z uvedených dôvodov sme sa rozhodli zapojiť do kampane Európskej siete na ochranu osôb bez štátnej príslušnosti (European Network on Statelessness), ktorej súčasťou je petícia vyzývajúca na zavedenie konania na identifikáciu osôb bez štátnej príslušnosti vo všetkých európskych krajinách. V Európe žije odhadom 600 000 osôb bez štátnej príslušnosti.

Ak chcete aj Vy pomôcť osobám bez štátnej príslušnosti môžete tak urobiť online podpísaním petície (www.hrl.sk), ktorá bude predložená európskym lídrom v Bruseli v deň vyvrcholenia kampane 14.10.2014. Od podpísania Dohovoru o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti uplynulo 60 rokov, je najvyšší čas zaručiť osobám bez štátneho občianstva práva, ktoré im Dohovor garantuje.

Právnu pomoc sme osobám bez štátnej príslušnosti schopní v Lige za ľudské práva poskytovať vďaka projektu „Právna poradňa pre pobyt a občianstvo 4“ podporeného z Európskeho fondu pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín, program Solidarita pri riadení migračných tokov. Tento článok vznikol v rámci uvedeného projektu. Názory prezentované v článku sú výlučne názormi autorky. Európska komisia nezodpovedá za obsah ani akékoľvek použitie informácií obsiahnutých v tomto článku.

Autorka: Katarína Fajnorová, právnička OZ Liga za ľudské práva